

„Merjünk tudásban, ismeretben, szorgalomban nagyok lenni”

„...a Duna-medence népei a magyar állam területét közös birtoknak tekintették, és valamenynyien Szent István koronájának védelme alatt állottak. A fentiek alapján tehát a magyar kormány bölcsen jár el akkor, ha elődeinek hagyományához híven nem pusztán a magyarság, hanem a Duna-medence összes népeinek érdekeire és szenvedéseire mutat rá, és ezzel világos bizonyítékát nyújtja annak, miszerint nem őt illeti meg a felelősség azért, mert a Duna-medence népei egymástól elszakadtak, egymás nélkül megélni képtelenek és vis maior következtében egymáshoz még közeledni sem tudnak. Hanem, hogy a trianoni szerződés megalkotói voltak azok, akik a Duna-medence békés fejlődését megakasztották, annak népeit békés együttélés helyett egymással szembeállították, jövőjüket bizonytalanná tették.” (Horváth Jenő, 1935)

Gyermekkorunk útravalóul kapott, az évek során egyre gyarapodó(?) jelképes tarisznyáját juttatta eszembe Székely András Bertalan *Népben, nemzetben* (Kráter Műhely Egyesület, 2007, PoLíSz sorozat) c. könyve a váratlanul szomorúra fordult húsvét ünnepének másnapján. A Teremtőnkben, a megváltás esélyében, a tavaszi megújulásban bízva kapaszkodókat kerestem hitem megerősítésére, hogy megtehessem mindazt, amit megtehetek önnön lelkiismereti békémért, a fiamért – az életért. Hosszú évtizedek, a háború, a változások éveinek miértjei napokra ismét fogva tartottak, majdnem úgy, mint azokban a félelemmel terhes időkben. A megtestesülő Gondviselés, a legjobbkor jött néhány őszinte szó átsegített a kritikus pillanatokon, s még az este (újra)rendszerezni próbáltam jegyzeteimet. Az említett könyvet – amelynek hátlapján olvasható a felvezető idézet – Kishegyesen, 2008. szeptember 26-án dedikálta számomra a szerző. Dr. Székely András Bertalannal, a budapesti

fasori református gyülekezet akkori presbiterével Maradékon, a III. Kárpát-medencei Református Honismereti Táborban (2002. június 23–30.) találkoztam először. Hitvallásként lehet értelmezni ma is szinte minden szavát (s idézett könyvét is: 7., 8. o.), amikor a hazaként szeretett Kárpát-medencéről beszél. „A mintegy tizenhárom és fél millió, többségben vagy kisebbségben élő magyar közös kincséről. És kétségbevonhatatlanul közös kincse a most már jórészt anyaországgal is rendelkező hazai német, szlovák, horvát, román, lengyel, ukrán, szlovén, szerb, ruszin, görög, bolgár, örmény és cigány honfitársainknak, akikkel »rendezni végre közös dolgainkat« elodázhatatlan kötelességünk. Igen, érdemes egy életet rááldozni a már számbeliségüknél fogva is hátrányos helyzetű, kisebbségi közösségek és egyének – legyenek azok határainkon túl élő magyarok vagy magyarországi nemzetiségek – megsegítésére. Hitem szerint jómagamnak már sikerült erre az útra lépnem. [...] Az erdélyi Venczel József társadalomkutató életművével azonosulva: a tényfeltárást a cselekvési program megfogalmazása, majd a változtatásban való részvétel kell, hogy kövesse – valahogy így képezem el a haza hazafias fogalmát. Hogy miért? Válaszoltak erre már két évezrede az apostolok: »...ne szóval szeressünk, se nyelvvél; hanem cselekedettel és valósággal.« (1Ján 3,18) és »Mert a miképen holt a test lélek nélkül, akképen holt a hit is cselekedet nélkül.« (Jak 2,26)»

„Közép-Európa ketyegő bombája: Trianon”

Mi került, pontosabban, mi nem került be „*amatarisznyába*”, amely folyton-folyvást egyengette felcseperedésünket, vagy a gyermekeinkét? Miben és mennyiben lehet más unokáink, déd-

unokáink élete, mit tanulhatnak a családban, az iskolában, a világháló jó-rossz hatása közepette? Megteszünk-e mindent – mindenki a maga lehetősége szerint –, hogy sokoldalúbban ismerjék meg a történelmet, a közvetlen környezetünkben történeteket? Intézményesen is, természetesen, hogy ne minősíthessen bennünket, magyarokat is bevándorlóknak senki sem. Tárgyilagosságra törekvő tantervek már vannak ugyan, sokban segíthetik ismereteink elmélyítését a különböző tanulmányok. Azok is, amelyeket „újra felfedeznek”.

„Népünk sorstragédiáinak egyik legnagyobbika – Muhi (1241) és Mohács (1526) után – kétségkívül az 1920. június 4-ei párizsi békeszerződés.” – írja *Közép-Európa ketyegő bombája: Trianon* c. tanulmánya első mondatában Székely András Bertalan (tanulmányáért Gyulai Pál-díjban részesítette a Kráter Műhely Egyesület PoLíSz folyóiratának a szerkesztősége 2006. december 15-én), majd folytatja: „E lassan évszázados traumát a szétdarabolt nemzet máig nem heverte ki: nemzetudati, lelki, demográfiai, társadalmi, gazdasági, bel-, külpolitikai és más következményei máig hatnak. Amíg a két világháború között legalább beszélni lehetett a bajról, sőt a közgondolkodást uralkodó eszmeként áthatotta a jogos területi revízió gondolata – ami a bécsi döntések formájában részeredményekhez is vezetett –, addig a kommunista átvétel követő fél évszázadban még a szóba hozását is büntették. Szinte csak a rendszerváltoztatás óta születhettek meg, majd sorakozhattak könyvespolcunkon az elemző, illetve dokumentumkötetek e sorsdöntő évekről. [...]

E kötetek sorát gyarapítja, és segíti elő a tisztánlátást, ezáltal a fájoan hiányzó nemzetstratégia megalkotását egy eddig méltatlanul homályban maradt szakmunka reprint kiadása. Horváth Jenő (Gyula, 1881. november. 11. – Budapest, 1950. január 20.), a diplomáciatörténész, külpolitikus, egyetemi tanár, a Magyar Külügyi Társaság egykori ügyvezető igazgatója tudományos és gyakorlati politikai munkásságának tengelyében a Duna menti népek sorsközösségének a tanulmányozása, egyengetése állott. Ezért is dicséretes, ha egy ilyen szakember egyik fő művét, a revízió szükségességét forráskutatásokkal alátámasztó *A millenniumtól Trianonig* c. összefoglalóját – amely számos társával 1945 után indexre került, így gyakorlatilag hozzáférhetetlenné vált –, a

Szent István Társulat 1938. évi eredetije alapján, hasonmás kiadásban a mai nemzedékek számára is elérhetővé teszik. (Nyitott Könyv Kiadó, 2004) A közel 300 oldalas eredeti művet *Major Zoltán* adta közre, s látta el mintegy 180 oldalnyi tanulmánnyal, bibliográfiával és annotált névmutatóval, amelyek – utalásszerűen tartalmazván az újabb kutatások eredményeit is –, megnövelik a könyv használhatóságát.”

Nemcsak tekintélyes életművét mellőzte az 1945 utáni kommunista-diktatórikus hatalom Magyarországon, hanem Horváth Jenő személyiségét is minden eszközzel igyekezett kitörölni a köztudatból. Hiába keresnénk örök nyugvóhelyét Budapesten, a Farkasréti temetőben, hogy virágot tegyünk rá, nem találunk – mert azt felszámolták...

Vidékünkön is megfordult a Budapesti Tudományegyetemen 1905-ben doktorált tanár. A pancsovai gimnáziumban kezdte (1905, 1906) pályafutását, majd a gyöngyösi, a jászberényi gimnáziumban is tanított. Jó nyelvérzéke révén megtanult angolul, németül és franciául. Egy évig volt Nagy-Britanniában tanulmányúton. Időközben több munkája megjelent. Már pályája elején érzékelte, hogy „*a magyarországi nemzetiségeknek a magyarsággal való szembeállításuk lehet az a mód és eszköz, ahogyan és amellyel Magyarországot megsemmisíteni törekednek*”. A tanulmány folytatásában olvashatjuk: „Épp ezért historikusként az elsők között szorgalmazta a múlt század elején a haza területén élő népek rendszeres, összehangolt kutatása kereteinek a megteremtését. Karácsony Sándor szellemi ösztönzése eredményeképp megírja nemzetiségeink vázlatos művelődéstörténetét, ezzel foglalkozó tanszék megalakítását sürgeti, konkrét kutatási, cselekvési programot vázol fel, a forráskutatósoktól egy nemzetiségtörténelmi szemle létrehozásáig. Tudományszervező ambíciói mellett a politikai közvélemény ismeretterjesztő, népszerűsítő formálását is alapvetőnek tartotta. [...]

A nagyváradi királyi jogakadémia megszűnte – 1919 júniusa – után visszatér a gyakorlatilag már megcsönkített anyaországba. Az 1920-ban megalakult Magyar Külügyi Társaság az ország legidősebb sorskérdését: a békediktátum békés revízióját állította tevékenysége középpontjába – eddigi munkássága alapján semmi meglepő

nincs abban, hogy *Apponyi Albert* elnök június 4-én(!) Horváth Jenőt kéri fel az ügyvezető igazgatói teendőik ellátására. Már ugyanazon évben megindítja, és közel másfél évtizedig szerkeszti a Társaság folyóiratát, a *Külügyi Szemlét*, majd előadásokat tart a Műegyetem *Külügyi Szemináriumán*. Ahogy a kötetet szerkesztő Major fogalmaz, Horváth történelemfelfogása teljesen mentes a provincializmustól. A diplomáciatörténetet, a nemzetközi jogot a kutatásban és az oktatásban szintetizálni akarta, az egyetemes és a nemzeti történettel együtt. A *»merjünk tudásban, ismeretben, szorgalomban nagyok lenni«* Horváth Jenő programját Major Zoltánnal együtt magunk is máig időszerűnek vallhatjuk: *»Lehet szó arról, hogy a történelem szakszerű művelésében alapul a magyar történelmet vegyük, de a magyarság történetén kívül figyelemmel kell lennünk a magyarsággal együttélő honi népek fejlődésére is (ez az együttes tudománycsoport a hungarológia); szó lehet arról, hogy a magyar történelemmel kapcsolatban különös figyelmet fordítsunk a szomszédos országok és nemzetek, különösen a Duna-medence, Közép-Európa és a Balkán történetére.«* [...]

A *Külügyi Szemlében* írt tanulmányaiban, valamint a *Magyarország helyzete a háborús Európában, A középeurópai kérdés változatai a huszadik században* (1943) c. kötetében központi szerepet juttat a nemzetiségi kérdésnek. Tényekkel cáfolja az ezeréves magyar elnyomás mítoszáét: *»a nemzetiségek erőszakos magyárosítása útján való megalkotását magyar kormányprogramnak feltüntetni alig lehet. Lehettek a gyakorlatban hibák, de az ellenséges propaganda, e hibák orvoslása és a békés együttélés biztosítása helyett egész erejét arra pazarolta, hogy a nemzetiségeket védő és felvirágoztató magyar politikai nemzetet, melynek azok a magyarral egyenjogú tagjai voltak, az etnikai magyar nemzettel tévesztette össze, és az utóbbi ellen intézett támadással a magyar államban egyesült népek békés harmóniájának végét vessen.«*

A néptestvériség eszméjének Horváth Jenő-i megfogalmazása (írásom felvezető idézete) a XXI. század kül- és kisebbségpolitikusai számára is megszívlelendő” – emeli ki a tanulmányban a szerző, rámutatva: Horváth „vizsgálódásainak tengelyében a magyar állam lehetőségeinek, ér-

dekeinek, önállósága megvédésének szempontjai állanak. Nem klasszikus országtörténetet ad, hanem a századelő európai és globális folyamatainak összefüggésrendszerébe illeszti a bel- és külpolitika történéseit. Esszéisztikus stílusú, imponálóan adatolt, olvasmányos írás ama világtörténelmi fordulópontról, ami az angol-német megegyezés elmaradásának folyományaként, az oroszoknak – a Nyugat által jóváhagyott –, balkáni, közép-európai térnyerését dokumentálja. A közreadó Major Zoltán szerint »Horváth Jenő műve cáfolata annak a ma is fellelhető véleménynek, mítosznak, hogy az 1945 előtti polgári közvélemény, történetírás kritika nélkül ítélte meg a magyar politika cselekedeteit«. Egyfelől ostromozza a 30 millió magyarról szőtt álmokat, elítéli a személyi és pártpolitikát űző politikusokat meg a szélesebb társadalmi rétegek és a nemzetiségek iránti csekély érdeklődést. Másrészt súlyos hibának tartja a millenniumi Magyarországon a külpolitikai érzék elsovadását, a köldöknéző belterjességet. Nem Jászi Oszkárnak az osztrák centristákkal rokon felfogása alapján, de Horváth is eljut az országon belüli nemzeti közösségek és a többnemzetiségű Erdély autonómiájának igenléséhez. Megállapítja, hogy a régi magyar állam sem volt egyéb föderációnál.

A kötet hat fő egységből épül fel. Az indító fejezet az ezeréves Magyarország 1896. évi állapotát vázolja fel. Már itt szembeállítja a Rákosi Jenő féle álmódok és a valóságot számba vevő *Andrássy Gyula és Tisza István* nemzetpolitikáját. Az utóbbiak – az előbbiek magyar imperialista álmokképeivel szemben –, azzal számoltak, hogy a sok százados együttélés folyamán *»a politikai értelemben vett magyar nemzet olyan mértékben erősödött meg, hogy valamennyi nemzetiség sietett az alkotmány sáncaiba kerülni, a politikai nemzet fogalmában a magyarsággal egybeolvadni. Reális megfigyelés szerint a Duna-medencében olyan közösség alakult, mely a magyar államnak növekvő egybetartozással együtt növekvő súlyt és erőt biztosított (...): a szentistváni magyar állam különböző fajú népei külsőségekben, gondolkodásban, sőt vérszerűleg is egyre nagyobb hasonlóságot és egybetartozást, közösséget és egységet mutattak.«*

Amíg az 1895. évi nemzetiségi kongresszus a magyar állam területi egységének fenntartása mel-

lett követelt területi önkormányzatot és regionális közigazgatási anyanyelvhasználatot, addig ugyanakkor Párizsban prágai, belgrádi, bukaresti küldöttek – tehát idegen állampolgárok –, már a magyar állam és a magyarországi nemzetiségek érdekei ellen szervezkedtek. Ez utóbbi gyűlésen szerepelt első ízben a csehszlovák elnevezés, vagyis az a szándék, hogy a csehek a szlovákok földjére vetettek szemet, ami a következő évben Prágában szervezeti formát is öltött, Československá Jednota néven. A csehek pánszláv propagandalehetőségét az is elősegítette, hogy a kettős monarchiában, osztrák hivatalnokként minden fontosabb közös intézményben ott ültek...

A román és a szerb mozgalmak hátterében az 1878-ban felszabadult két balkáni állam húzódtott meg. Az elhanyagolt magyar vidékekről megindult el- és kivándorlás előnyeit, szerbiai és romániai bankok finanszírozta fölvasárlások révén, a hazai szerbek és románok élvezték, idegen függés alá rendezve a magyarországi kisebbségi közösségek egy részét. A feltároló helyzetkép ugyanakkor a horvát terjeszkedési törekvésekkel szemben a balkáni magyar-szerb érdekközösségre is rávilágít. A *németséget* a szerző a legpatriótább nemzetiségnek nevezi, amely a pángermán törekvéseket maga utasította vissza.” (szemelvények, 21–28. o.)

Horváth Jenő könyvében a *háborús felelősség* kérdését is feszegeti. Székely András Bertalan szerint: „Érthető a szerző ez iránti érzékenysége, hiszen a békekonferencia épp erre a vádra építette fel az 1919-20. évi békeszerződéseket. Meggyőzően érvel amellett, hogy a vád épp hazánkkal szemben gyenge és erőtlenséges: »Miután pedig Magyarország helyett a békekonferencián azok a szomszédos kormányok voltak képviselve, amelyek Magyarország felosztását követelték és annak területéből részesedtek, szükségképpen fokozott mértékben állott érdekükben az, hogy kellő indoklást találjanak abban a vádban, melynek alapján a magyar állam felosztható lesz.« Miután Lloyd George, a szerződés egyik megalkotója 1921. március 3-án úgy nyilatkozott, hogy a háborús bűnösség vádjának esetleges megdőlésével a reájuk épített szerződések is megdőlnének, újabb vádakkal álltak elő az érintett kormányok, miszerint a magyarok elnyomták a nemzetiségeket, akiket így fel kellett szabadítani.

Egy bizonyos: a békeszerződést megalkotó hatalmak hazánkat és viszonyait nem ismerték, így ellenérdekelt kormányok szakértőinek a véleményére hagyatkoztak. A háborús felelősség vádjának képtelenségét az a tény igazolja, hogy a monarchia külpolitikájának irányát nem a magyar nemzeti érdekek szabták meg, hisz a közös ügyeket Bécs tartotta kézben. A diplomáciai iratokból nyomon követhetők Tisza erőfeszítései a háború elkerülésére, a Szerbia iránti lojalításra. A hatalmak ennek ellenére változatlanul hagyták a háborús felelősség vádját, »és ezzel nyilvánvalóvá lett, hogy a békeszerződés alapját egyedül a nyers erőszak képezte«.

Horváth ezután az 1914-15. évi védelmi háború tényeit sorjázza, amelyeket a magyar haderő az orosz, román és szerb csapatok ellen vívott. Amikor a három támadó vereséget szenvedett, Bukarest elfoglalásával, 1916 végén a háborút Magyarország befejezettnek hitte. »Attól kezdve a békét szorgalmazta, és így készült el a központi hatalmak decemberi békeajánlata, melyet az ellenfelek egy hónap múlva elutasítottak. Attól kezdve Magyarország már csak rákényszerített háborút folytatott, amely erejét lassanként felmorzsolta.«

Tisza ismét felvette a magyarországi románokkal a tárgyalások fonalát, hisz ők továbbra is belső önkormányzatban gondolkodtak. Az orosz diplomácia azonban ismételtlen Erdély bekebelezésével biztatta Bukarestet – Románia 1914. október 1-je óta mindkét félnek a másiktól nem tudott szövetségese volt! –, valamint a délszláv területek elszakításával Belgrádot. Az orosz haderő nem titkolt célja 1915 elejétől hazánk elfoglalása volt, amelyet a Felvidék és Kárpátalja Csehországnak való átadása követett volna, élén orosz nagyherceggel (!), de Masaryk memoranduma még a maradék ország élére is orosz kormányzót állított volna. Olaszország – angol ösztönzésre, Dalmácia megszerzésének fejében –, májusban kilépett a hármasszövetségből, és hadat üzent korábbi szövetségeseinek.

A védelmi harc befejezésével összefüggésben Róma sajátos érdekei is megvilágítást nyernek. Ugyanakkor Seton-Watson, Benes, Masaryk és mások irreális Kárpát-medencei demográfiai adatokkal tévesztik meg a nyugati közvéleményt meg a politikusokat. 1916 augusztusában Romá-

nia hátba támadja Magyarországot, szeptember-októberben azonban a magyar és német haderő kiveri őket Erdélyből, sőt Bukarest is német kézre kerül, Ferdinánd királyt lassiba távozásra kényszerítve. Ferenc József halála után IV. Károly foglalja el a magyar trónt.

A történetíró tehát *rákényszerített* háborúnak minősíti Magyarország szempontjából az 1917-18-ban történeteket. Párizs és London attól félt, hogy Oroszország esetleges bukása után a központi hatalmak teljes erejükkel a Nyugat ellen fordulnak, ezért nem fogadták el az 1916 decemberében felajánlott békét. Masaryk bizalmasa, Seton-Watson, alig egy hónapra rá, a New Europe c. propagandalapjában a szövetségesek programjával továbbra is *»Ausztria-Magyarország feldarabolását és az annak eléréséhez vezető utat: a német hegemonia megdöntését Ausztriában és az ennél végtelenül brutálisabb magyar hegemonia megdöntését Magyarországon«* jelöli meg. Tisza ezek után az amerikaiakhoz fordul különbéke-ajánlatával, akik viszont a cseh befolyás alatt álló, centrista Czernin Ottokár közös külügyminiszterrel tárgyalnak, ő pedig – ellenérdekelten lévén –, levette azt napirendről. Akkor még Anglia és Amerika egyaránt megtartotta volna a monarchiát, ha az szakít Németországgal. Az ellenzék magvát alkotó függetlenségi párt új vezére, Károlyi Mihály Párizsban Magyarország közreműködését kínálta fel a német szövetség ellen. 1916-ban új pártot alakított, amely Czernin Ferenc Ferdinándhoz közel álló szellemében, Tisza megbuktatására törekedett. Politikáját Horváth így jellemzi: *»A Németországgal való szembehelyezkedés a közösen vívott háború alatt; a választójogi harc megindítása olyan időben, mikor a nemzet figyelmé az önvédelemre és a magyar állam fenntartására volt irányítva; a védekezés gyengítése azzal, hogy a magyar állam a Tiszával bírni nem tudó centralisták óhaja szerint olyan federatív állammá alakuljon át, melyben a magyarsággal federáló nemzetiségek idegen államoktól kapták volna utasításukat: a védekező Magyarország és a magyar nemzet kárára dolgozó politikát jelentette.*

Ha Károlyinak és elvbarátainak az ellenséggel való megállapodásait a történetírás árulásnak minősítette (Gratz), Magyarországnak azt a törekvését, hogy az osztrák összbirodalom lehulló falától szabaduljon, alig lehetne ugyanannak minősíteni

(...) Mi több, Magyarországon a nemzetiségek nem követelték a magyar állam feldarabolását, sem attól nem igyekeztek elszakadni. Csak néhány politikus volt, aki az ellenséghez állott. A csehekhez állott szlovák Stefanik és Okusky nem éltek Magyarországon; Maniu a fronton harcolt, a horvátok a háború befejezéséig a monarchia legjobb katonái maradtak. A nemzetiségeknek a magyar állam fenntartásához való ragaszkodása természetesen hívta ki maga ellen a centralisták haragját.«

Ausztria még Románia bekebelezésére készült, amit magyar részről megvétóztak, Magyarország viszont Dalmáciát – a horvát állam régi egységének visszaállítása érdekében –, Horvátországhoz csatolta volna. 1917 júliusában Pasics szerb miniszterelnök és Trumbics horvát menekült politikus Korfuban megállapodott egy leendő délszláv állam létrehozásában, az önrendelkezési jogra hivatkozva, de az érintettek jelentős részének megkérdezése nélkül. Októberben egy osztrák-magyar megállapodás húsz évre Németországhoz kötötte volna a monarchia gazdaságának szekerét. Tiszának viszont a Szerbia és Montenegró bekebelezésére irányuló német nyomást sikerült visszautasítania. 1918 nyarán és őszén Masaryk az amerikai csehek, szlovákok és rutének képviselőivel Felső-Magyarország bekebelezését határozta el, szintén az érintett népek felhatalmazását mellőzve, de az önrendelkezési jog örve alatt.

Amerika 1918-ban eldöntötte a háború kimenetelét. Magyarország volt az első, amely szeptember közepén Wilsontól békét kért, amelyet el is fogadott. Mégis Ausztria-Magyarország sorsát a nemzetközi jog szabályai helyett egy szövetségi katonai szerződés döntötte el, amelyet Benes és Pichon francia külügyminiszter kötött, s ezzel Franciaország ismét a közép-európai kérdésben a cseh emigránsok vezetésére bízta magát. IV. Károly így hiába adott önkormányzatot népeinek október 16-án, a helyzet kulcsa Bécsből Párizsba vándorolt. Wilson másnap magáévá tette Csehország és Szlovákia függetlenségi nyilatkozatát, visszavonva korábbi megállapodását a Monarchiával. Magyarország és Ausztria is egyidejűleg visszanyerte önrendelkezési jogát. Prágában, Bécsben és Budapesten rövidesen forradalmak törtek ki, amelyek mögött szintén a cseh emigráció állott.

Károlyi október végén pesti palotájában – polgári radikális és szocialista elemekből –, megalakította a Nemzeti Tanácsot, amelyet József főherceg »hazafias névbe rejtett szovjetnek« nevezett. A tanács október 30-án elismerte a csehszlovák nemzeti tanácsot, amely nemzeti érdekeink elleni véték volt, lévén a Felvidék Magyarország integráns része. Másnap Károlyi kormányalakításra kapott megbízást – a miniszterek esküvétele közben a háború bűnbakjának kikiáltott Tisza Istvánt tisztázatlan körülmények között meggyilkolták.

A nagy ívű történettudományi munka záró fejezete a *magyar birodalom felbomlását* veszi górcső alá 1918-20 között. Október legvégén a Monarchia és az antant Páduában fegyverszünetet kötött – a demarkációs vonalat dél és kelet felé Magyarország határai képezték. A magyar kormány ahelyett, hogy a hazatérő csapatokat a hátrához irányította volna, elszedte fegyvereiket, és a szerződésben nem érintett határszakaszokat védtelenül hagyta. D'Espérey francia tábornok november 8-án Magyarországra kényszerítette a belgrádi katonai megállapodást, amely a Maros–Szabadka–Pécs vonalat a román és szerb haderőknek engedte át. A nemzetközi jog kizárja ugyanazon körben két fegyverszüneti szerződés megkötését, ami a kormány tudatlanságát vagy szándékos hazaárulását valószínűsíti!

Ennek ellenére a belgrádi egyezmény alapján a szerbek kezdetben csak katonai megszállást eszközöltek, Dél-Magyarország közigazgatását magyar kézben hagyták. Az 1918-19-i forradalmak alatt ezt és a későbbi annexiókat *politikai megszállásokká* változtatták. Novemberben – prágai vezénylettel –, a cseh, az osztrák és a magyar forradalom megfosztotta trónjától a császárt és királyt, Budapesten kikiáltották a népköztársaságot. A következő hónapok anarchiája közepette a Moszkvában kiképzett Kohn–Kun Béla véres tüntetéseket szervezett, amiért februárban bebörtönözték. A fogházból is kapcsolatot tartott a rendbontó elemekkel. Károlyi átadta a hatalmat a szocialistáknak, akik a kommunistákkal egyesülve, orosz mintára magyar szovjetet alakítottak. Horváth szerint Károlyi emberei »a francia militarizmus szolgálatába szegődtek, majd csalódásuk után Moszkva erejével akarták eltávolítani a franciákat és ezek barátait (...)

A proletárdiktatúra mérlegét a lakosság minden rétegéből bőven szedett áldozatokon kívül fosztogatások és pusztítások adták meg«.

Még az őszirózsás forradalom alatt a teoretikus Jakobovics–Jászi Oszkár hozzálátott az idegen inspirációjú föderalizálás végrehajtásához, mintegy továbbfejlesztve az 1868. évi nemzeti törvényt. Október 30-án néhány csehbarát szlovák Túrócszentmártonban népgyűlést hívott össze, hogy a szlovákok önrendelkezési jogát kimondassa, ami autonómia helyett a területnek a cseh államba való teljes bekebelezését hozta számukra. A helyszínen megjelent 103 emberből 72-en helybéliek voltak, tehát még a szlovákság egészét sem képviselhették, nemhogy a millió fölötti lélekszámú magyar és német lakosságot! A Prágából hirtelen megérkező Hodzsa Milán a gyűléssel megváltoztatta a határozat *szövegét*: a *szótöbbséggel* kifejezés helyére így került az *egyhangúlag*, a *szlovák* helyére pedig a *csehszlovák* nemzet, a békekonferencián való szlovák képviselőt pedig egyszer s mindenkorra elmaradt! Vyx alezredes decemberi jegyzéke alapján francia és cseh csapatok szállták meg a Felvidéket, a fegyverszüneti szerződésre hivatkozva.

A békekonferencián 1919 februárjában Benes Szlovákiát régi cseh felségterületnek nevezte, meghamisítván a magyar lakosság számát, és a terület megkapása fejében svájci mintájú föderációt ígért. A Magyarországhoz ragaszkodó szepességi szászokat és a ruténeket fegyverrel kényszerítették cseh uralom alá. A cseh imperializmus étvágya határtalan volt: már a háború előtt »az osztrák nagyipar fellegvárából tekintetek alá az agrárjellegű magyar, szerb, román és bolgár területekre (...) Az sem volt véletlen, hogy a világháború befejezése után Magyarországot *parasztköztársasággá* nevezték ki, és a cseh nagyipar a maga piacának tekintette a megbénult Ausztriát, a magyar, szerb és bolgár államokat. Pozsony kikötőjéből a Dunát igyekeztek a cseh ipar országútjává tenni, a déli szlovén területeken át Trieszt és a tenger felé igyekeztek. A gazdasági terjeszkedés nyomán csakhamar a földet is maguknak igényelték«, ami már az olasz érdekeket is sértette. Masaryk Nyugat-Magyarországon korridorról kívánta a déli és nyugati szláv területeket összekötni, ez az osztrákok étvágyát is megnövelte, hogy Vas, Sopron, Moson

és Pozsony vármegyék egy részét követeljük. E később Burgenlandnak keresztelt territórium a korai időktől eredeztethető – amúgy szintén nem valós –, német jellegére hivatkozva sikerült csak a cseh tervet megghiúsítani.

Dél-Magyarországot francia vezénylet alatt szerb csapatok szállták meg, amelyet – mint említettük –, rövidesen politikai megszállássá alakítottak. Bár a Drávaszög, Bácska és a Bánság lakosságának egynegyedét sem tették ki, 1918 novemberében az újvidéki népgyűlés kimondta az egész lakosság nevében a szerb állam általi bekebelezést. A párizsi szerb követ hivatkozási alapja itt is az volt, hogy ősi szerb földeket ölel az anyaország ismét a keblére (egyetlen hivatkozási alapjuk a szabadságharc leverésében való részvétel jutalmaként néhány évig fennállt szerb vajdaság lehetett). Miután a Bánságra Románia is igényt tartott, azt meg kellett osztani, Szerbia így kárpótlásul Dalmáciát kapta meg, keresztezve ezzel a horvát érdekeket.

Zágrábban szintén októberben alakult meg a délszláv Nemzeti Tanács, első dolguk volt Fiume elfoglalása. A szerbek december 1-jén a monarchia összes déli szláv területeivel együtt Montenegrót is bekebelezték. A muraközi *vendek* azonban nem óhajtottak szerb uralom alá kerülni, a határmegállapító bizottság azonban – francia befolyásra –, önkényesen jegyzőkönyvet változtatott, s így juttatta délszláv kézre a történelmi Magyarország délnyugati szegletét. Az olaszok Dalmácia helyett az általuk nem is kért (!) Dél-Tirolt kapták zsákmánnyul.

A románok – bár hintapolitikájuk miatt a szövetségesek előtt nagy becsületük nem volt –, kapcsolatban álltak Prágával és a Nyugattal. Október végén Nagyváradon a magyarországi románok Nemzeti Tanácsot alakítottak, amely a magyar forradalmi kormánytól novemberben már 26 vármegye impériumának átengedését követelte. Jászi még a föderációban való megtartásuk reményében ült le velük tárgyalni, de Románia csapatai közben a Marosig elfoglalták Erdélyt. A december 1-jei gyulafehérvári népgyűlés már nemzeti szuverenitást követelt, de az új országon belüli autonómia megadásával, amelynek reményében később az erdélyi szászok és a bánáti svábok is csatlakoztak. Bratianu a terület magyarságára vonatkozólag szintén hamis nép-

mozgalmi adatokat (a valóságos számnak csupán kétötödét) adott meg a békekonferenciának. A visszacsatolás hazug érve – értsd: Erdély ősi román föld –, ez esetben is hatásosnak bizonyult!

Bár csapatmozgásokkal Románia kész helyzet elé akarta állítani a nagyhatalmokat, a Királyhágónál a székely hadosztály időlegesen megakasztotta őket. A franciák Moszkva felé irányították volna a románokat, de 1919 márciusában már a budapesti Sugár úton meneteltek bocskoros csapataikkal. Szándékukban állt még a Tiszától nyugatra is politikai megszállássá alakítani az otlétüket – csak az antant 11. ultimátuma bírta őket megállásra!

A szerző részletesen taglalja azon sorozatos jogsértéseket, amelyek a fegyverszüneti szerződés áthágásából, a Monarchia megszűnése vitatott időpontjából adódtak. A hatalmak tájékoztatlansága a dunai kérdésekben, az emigráns cseh szakértőkre való hagyatkozás szintén végzetes hiba volt. Stromfeld Aurél 1919 tavaszán legalább a Felvidék jelentős részét visszafoglalta, de visszaparancsolták a korábbi demarkációs vonalra, mire ő lemondott. A nemzeti erők Szegeden már májusban kormányt alakítottak, amely augusztusban elfoglalta a kommün tanácsainak helyét. Horthy Miklós altengernagy novemberben Budapestre is bevonult, a románokat pedig a Tisza mögé szorították vissza. Miután a későbbi kormányzó ellen elkövetett merénylet megghiúsult, a cseh, szerb és román kormányok elhatározták, hogy a Párizsba meghívott magyar békedelegációval közösen szállnak szembe: létrehozták a kisantantot. Az egyenlőtlen esélyeket jól példázza, hogy a magyar küldöttséget rendőri felügyelet alatt tartották, nehogy szövetségeseket kereshessenek. Közben az olaszok, érezve a szláv veszélyt, diplomáciai offenzívába fogtak, Pilsudski marsall lengyel hadai pedig Kijevet is elérték.

1920. június 4-én – az elcsatolt területeken le nem bonyolított *népszavazások* helyett –, olyan békeszerződést kényszerítettek Magyarországra, amely területének és lakosságának nagy részét igazságtalanul elcsatolta. A másik féllel együtt megalkotandó, kölcsönös megegyezésen alapuló, kétoldalú *békeszerződés* helyett gyakorlatilag a másik érdekelt fél kizárásával megalkotott *egyoldalú* felosztási diktátum született. Igaz, hogy a dokumentumot a magyar kormány aláír-

ta, de a kifosztott nép végső pusztulással való megfenyegetésének Damoklész-kardja alatt! Reménykedett továbbá abban, hogy Millerand francia miniszterelnök levele alapján »az aláírandó szerződésnek esetleg sérelmes rendelkezéseit a határmegállapító bizottságok útján meg fogják változtatni. A levél három pontban tett javaslatot: a békefeltételekben megvont határvonalak módosításában, a cseh államba bekebelezett ruthén terület autonómiájában és a magyar kisebbségek sorsának nemzetközi szerződések útján való szabályozásában«. Mint tudjuk: ez utóbbiak megszülettek, be pedig sohasem tartattak...

Horváth Jenő *A magyar kérdés a XX. században* c. könyvében a békediktátumot az alábbiakban jellemzi: »Magyar felfogás szerint rossz volt a békeszerződés azért, mert 1. igazságtalan volt; 2. azért, mert annak nyomában nyugalom és békés munka helyett állandó izgalom és végtelen szenvedés következett, a békét háború követte, a népek az egymáshoz való közeledés helyett egymástól eltávolodtak és egymás ellen fordulva új háborúra készültek; 3. mert a szerződés egyoldalú volt és nemcsak mások jogainak ellenére jött létre, de megkívánta, hogy valamely nemzet a maga jogainak fegyverrel való eltiprását általa is igazságosnak és méltányosnak tekintse, általa is óhajtott rendelkezésnek nyilvánítsa; 4. mert ellene irányított romboló erőknél előzetes felhasználása folytán előállott pillanatnyi helyzetre és erőviszonyokra épült; 5. mert fegyveres erőszakkal olyan irtózatot büntetést és terhet rótt a magyar népre és nemzetre, amelyeket azok elviselni nem tudtak, tehát a rendelkezés már ennek folytán sem volt észszerűnek tekinthető; 6. mert az így létrejött és Magyarországra kényszerített békeszerződés nem számolt a változásokkal, hanem elmerevedett és a történelmi és természetes fejlődés útjába állva kezdettől fogva megszűnésre volt ítélve.«

Trianon tehát máig nyílt seb, fekély népünk, de a velünk sorsközösségben élő, Duna-menti népek testén is. A millenniumtól Trianonig kötetet minden hazai és határon túli magyar középiskolásnak meg történelem szakos tanárjelöltnek a kezébe adnám, de német, cseh, szlovák, ruszin, román, szerb, horvát és szlovén nyelvre való mielőbbi lefordítását is figyelmébe ajánlom a magyar kultusz- és külügyi kormánynak. Horváth

Jenő nevét pedig közterület és tudományos-politikai intézmény (pl. nemzetstratégiai kutatóintézet) kellene, hogy viselje.

Javaslataim miértjére maga a szerző adhatja meg a választ *A Dunamedence közigazgatása és politikája, különös tekintettel Magyarországra* (1944) c. könyvében: »A történelmi Magyarország senkitől sem vett el állami kereteket, sem népeket, sem életteret, sem tőle távol eső hatalmakat: a maga keretét, a maga népeit, a maga életterét, a maga társadalmát, a maga hatalmát gondozta és féltette azért, mert a történelmi Magyarország kerete, élettere és hatalma egy volt a gondjaira bízott, általa védett és gondozott népek békés együttélésével, életterével, azoknak más erők és hatalmak támadásaival szemben való megvédésével. Éppen azért a történelmi Magyarország helyreállítása sem választható el azoktól a népektől, amelyek az ő kereteiben a magok életterét, nyugodt megélhetésüket és fejlődésüket a történelem folyamán megtalálták. A délkeleti kérdés megoldása Magyarország és a Dunamedence népeinek megnyugtatása és ki-elégítése nélkül mindenkor megkísérelhető, de soha nem megoldható kérdés marad.« (Szemelvények a könyvből, 32–40. o.)

Vagy mégis? Ha „merjünk tudásban, ismeretben, szorgalomban nagyok lenni”, és ha nem egymás ellenében élünk valamennyien a Kárpát-medencében – gondolom naivan, öszülő hajszálakkal. Eszmélesem közepette Radnóti sorai jutnak eszembe „s mint egy hűvös hullám a 2x2 józansága hull rám...” Habár csak a Teremtőnk tudhatja, hogyan, milyen irányba fordulhat az idő kereke. Tökécski László (1951–2018) történész is azt mondta a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének Nyári Akadémiáján (2016), Újvidéken, az Apáczai Diákotthonban, hogy: „A történelemben nincsenek lejátszott játszmák. A történelem fordulatai során éppen itt a Kárpát-medencében sokszor változtak a dolgok, a kis közösségekből lettek a nagyobbak, ők lettek a többség és mások a kisebbség.” Csaknem egy évszázad távlatából látszólag sokféle próbálkozásnak lehetünk tanúi mikro- és makrovilágunkban egyaránt. Csak éppen azt nem tudhatjuk bizonyosan mi, földi halandók, hogy ki(k)nek a kezében van a „karmesteri pálca”... Másfelől, hinni szeretném továbbra is, amit a változások előtti és utáni évek-

ben vallottam (lenyomatát számos írásom őrzi), hogy – egy alárendeltség nélküli Európa-ház, talán, választ adhatna évszázados kérdéseinkre. Ehhez, kissé leegyszerűsítve, „csak” az kellene, hogy az Európában élő nemzetek előjárói, az országok honatyái *mellérendelő viszonyulással, a szuverenitás, a kereszténység/keresztyénség, a jogrend egyaránti elismerésével, kettős mérce nélkül* viszonyuljanak minden európai országhoz, így Közép-Európa – a Kárpát-medence országaiban élő népekhez-nemzetekhez, azok mindenkori világi és egyházi vezetőihez, polgárai többségének akaratát tiszteletben tartva.

Mi, a térségben élők tudásunk gyarapításával tehetünk a legtöbbet, hogy hittel tudjuk legyőzni félelmeinket, nyíltan vállalva, demokratikus úton – választásokon, nemzeti konzultációkon – nyilvánított véleményünket. Székely András Bertalan idézett könyvének fűlszövegét biztatásként olvasom: „Németh László ekképp határozta meg a hazaszeretet lényegét: »a haza sorsához méltó magatartás«. Habár a globalizáció és az önmagát egyre inkább nyeregben érző világpolgári szemlélet viszonyai között nem éppen »trendi« alapállás, Németh László gondolataival azonosulva, évtizedek óta makacsul vallom, hogy család, szülőföld, közösség, nép, nemzet, haza, hit, a Kárpát-medence, Közép-Európa megkerülésével hiteltelen és nem is lehetséges a földrésszel, glóbuszal, az emberiséggel azonosulnunk.

Vállalva tehát e sokszor lesajnált, provinciálisnak, narodnyiknak bélyegzett, lepopulistázott, nemzeti szemléletet – amely egyáltalán nem beszükülő és kizárólagos, hisz úgy patrióta, hogy egyben megbecsüli és tiszteli a velünk együtt élők s a szomszédok patriotizmusát –, igyekszem szóban, írásban s cselekedetekben szolgálni közel harminc éve a közt, benne a kultúrát s a kisebbségeket.

E szülői házból indult minőségelvű szemlélet lenyomata jelen kötet (*Népben, nemzetben*) is. Hálás vagyok mindazoknak, akik később meghatározók voltak személyiségfejlődésemben, nevezetesen szüleimnek, olyan pedagógus-egyénségeknek, mint Korein Andor, Noéh Ferenc, Czine Mihály, olyan munkatársaknak, iránymutatóknak, mint Pozsgay Imre, Juhász Gyula, Joó Rudolf, Hornyik Miklós vagy Halász Péter, valamint olyan lelki vezetőknek, mint Németh Géza, Végh Tamás, Somogyi Péter és Bajusz Árpád.”

Székely András Bertalan dokumentumértékű könyve, a *Népben, nemzetben* című ismételtén rádöbentett: mennyire fontos a keresztény/keresztyén neveléssel együtt az oktatás – családban, iskolában egyaránt. Mennyivel másként gondolkodhattak, élhették át környező világukat azok a gyermekek – s válhattak felnőtte – (köztük a szerző is), akiket már a szülői házban folyamatosan, még ha részben is, de beavattak a régebben és a közelmúltban törtétek sokoldalú ismeretébe, vagy legalább fellobbantották bennük a kíváncsiság lángját. Talán örökre rejtély marad a számomra, hogy miért volt ennyire néma a hallgatás, a csönd az elmúlt száz év történeiséről vagy a második világháború után, a törékeny béke első hónapjaiban, éveiben történt, a mi nemzedékeinket is érintő megtorlásokról, a meghurcoltatásokról, a megalázásokról?... Vagy mégsem? Ily nagy erővel bírt a félelem, a megfélemlítés; a túlélők, az életbemaradtaknak a gyermekeik, unokáik iránt – irántunk – érzett féltése? Általánosságban nézve: a velük való azonosulás készsége nélkül nem is érthetjük meg, őszinte válaszokat sem kaphatunk a megannyi miéltre. Családunkra vonatkoztatva viszont már sohasem kaphatok válaszokat, esetleg csak sugallatokat a mennyből gondolataim helytállóságára vagy cáfolására. Szeretett bácsikám, a maga idejében szülőfalum, Bácsfeketehegy tisztelt tanító ura, majd tanító bácsija, Bányai Gyula is mélyen hallgatott... Kezdem megérteni, miért. A (fél)fordulat, az úgymond hatalomváltás után is még meghatározóan kísértene a „volt” rendszer? Talán éppen emiatt nem őrizheti nevét kegyelettel az utókor kislemban, s mindazt, amit tett a nebulók neveléséért. Számára ez elsődleges volt, ezt már magam is tapasztaltam. A jó nevelés mellett, emlékezett vissza olykor, a tanítás, a tanulás is könnyebben ment – a mai viszonylatban – kétosztálynyi létszámú osztályban. Ma élő szépkorú tanítványai – közel a kilencvenedik életévükhöz közelítve – a rendet megkövetelő, szigorú tanító úrra emlékezve beszélnek róla. Nem is csoda, hiszen katona volt. Beszédes a néhány szűkszavú mondat Sárközi Otília Bácsfeketehegyiek a Nagy Háborúban c. (2018, Magyar Szó Kft.) könyvében: „Az első világháborúban a frontot megjárt veteránok 1929-ben megalapították az Országos Frontarcos Szövetséget, külön alapszabályokkal. A volt frontarcosok közötti bajtársi szellemet igye-

keztek továbbvinni. 1939-ben nevet változtattak, Tűzharcos Szövetségként ténykedtek tovább. Az első világháború életben maradt bácsfeketehegyi harcosai 1941-ben alapították meg szervezetüket Frontharcosok néven. Ünnepi alkalmakkal és vasárnaponként mindannyian egyenruhát viseltek. Ilyenkor rendszerint a templom előtt álló emlékműnél tisztelegtek, amelyre hősi halált halt bajtársaik neve volt bevésve. A parancsnokuk Bányai Gyula (Bácsfeketehegy, 1896–1977, Bácsfeketehegy) főhadnagy volt, aki megjárta az első világháborút, valamint később, a második világháborúban az orosz frontot. Bácsfeketehegyi frontharcos társai közül még 12 veteránt (Bácsi Lajost, Pál Lajost, Pásztor Bálintot és másokat) sújtott a második világháború pokla az orosz fronton, sőt némelyek közülük a nyugati harctérre is eljutottak.” (164., 165. o.) Bármit olvassak is szülőfalumról, mindig eszembe jutnak a gyermekkori emlékek, az ott töltött évek, a későbbi vakációk. A rokonok és vélhetően a legtöbbet megélt s átél apai nagybátyám. Élettörténeteik velük együtt immár örökre elnémultak. Sokáig azt hittem, mennyi titkot rejlhet Gyula bátyám – így szólítottuk őt mindig – íróasztala, mert ahhoz, emlékezetem szerint, nem nyúlhatott senki sem. Eddigi ismereteim szerint még íróasztala fiókjaival sem osztotta meg gondolatait. Viszont a másik oldaláról nézve, a megfélemlítés nagyságát boncolgatva, rá kell döbbernem: egyáltalán nem voltak „egyszerű” helyzetben azok az emberek, akiknek szavára, tetteire odafigyeltek a (vér)zivatáros időkben a falubeliek. Az előljárók önmaguk és mások életéért is feleltek... Mégis a dolgok helyretevését sokban segítenék a még élők ködösítés nélküli, őszinte vallomásai. Hogy ne a politika határozhassa meg munkánkat az élet minden területén, hanem annak tényleges értéke, helytállósága.

A minap egy kollégával – neve jól ismert itthon és külföldön – erről is, az (önös) érdekek vezérelte cselekedetekről, a szórványban élő magyarság helyzetéről, identitása, kultúrája megőrzésének kapaszkodóiról, a különböző támogatásokról, köztük a magyar kormányéról is beszélgettünk napilapunk székházában. Szerinte néhány évtized kérdése és a szórványok szórványában már csak egyesek nevei utalhatnak egykori magyar voltokra, nemzetiségükre, anyanyelvüket már egyáltalán nem vagy alig beszélik. Ellenérveimmel próbáltam volna cáfolni hivatkozásait, és hogy mit jelent egy fogyatkozó kislaluban a félelemmel terhes, a háborús évek után az anyanyelvápolás, a művelődési élet fel lendítése, a magyar óvoda, iskola (újra)indítása, a szervezőkészségű emberek – világiak és egyháziak – összefogása. Minderre csak mosolygott, mondva, néhány évre, esetleg évtizedre elodázhathatja a végfeladást. És mi az, hogy lelkes, változásokban bízó emberek? Többségük, megítélése szerint, mintegy nyolcvan százalékuk érdekből – pozícióért, pénzért – cselekszik. A maradék húsz százalék, talán, önzetlenségből, s mert hisz a növekedésünkben, hogy még visszafordítható a népességcsökkenésünk a fenyegetettségünk árnyékából is. Nos, valóban, a pusztaszámok ennek ellentmondanak, hiszen a száz év alatt mintegy a felére csökkent a magyarok lélekszáma a Délvidéken (ezt a szakemberek több szempontból is analizálták). Mindennek ellenére nem adhatjuk fel, gondolom kissé kesernyésen. Szeretném remélni, hogy értelmiségünk színéjava abban a „maradék húsz százalékban” található, amely önzetlenül cselekszik meg- és itt maradásunkért.